

УДК 351.074

К. А. Машненко

докторант кафедри державного управління та місцевого самоврядування
Дніпропетровського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІЙНИ НА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Проаналізовано сутність феномена екологічної війни в умовах розвитку інформаційного суспільства. Висвітлено наявність недооцінки інформаційного аспекту екологічних проблем війни в ментальності державно-управлінської еліти та зниження уваги до екологічної політики під час ведення бойових операцій.

Ключові слова: інформаційне суспільство, екологічна війна, державна екологічна політика, гібридна війна.

Постановка проблеми. Ризикологічний підхід, екополітична проблематика та військова політика привертають дедалі більшу увагу дослідників у сфері державного управління. Проте низка важливих питань поки що не потрапили до сфери уваги науковців. Зокрема, це можна сказати про державно-управлінську рефлексію проблеми ризиків екологічної війни в сучасних умовах українського державотворення, коли на сході країни вже 4 роки триває збройний конфлікт, який офіційно не концептуалізується в межах терміна «війна», а описується такими поняттями, як «антитерористична операція» (АТО) або «гібридна війна» [2; 5; 8; 10; 11; 17].

Гібридна війна не є війною в класичному розумінні, поняття якої вже історично усталилось у масовій та елітарній свідомості. Однак як би не описували події на Сході України, попри всі термінологічні дискусії, можна констатувати очевидний факт, що ще чотири-п'ять років тому для більшості не лише громадян, а й політико-адміністративної еліти України це збройне протистояння видавалося неможливим або принаймні вкрай мало ймовірним. Сьогодні перехід гібридної війни в іншу неklasичну форму війни, який означається терміном «екологічна війна» [3; 4; 6; 13; 15; 16], також для більшості важко вкладається в ментальну матрицю, і суспільство та держава ризикують опинитися не

менш непередбаченими до цієї війни, як свого часу до гібридної.

З огляду на наведене метою статті є аналіз у державно-управлінському вимірі феномена екологічної війни як реального ризику в умовах постіндустріальної епохи.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні концепт «екологічна війна» вживається в громадсько-політичному дискурсі в межах дуже широкого змістового поля: від нанесення будь-якої шкоди довкіллю та конфліктів між різними сторонами на екологічному ґрунті до будь-яких негативних наслідків ведення бойових дій. У науковому дискурсі екологічна війна розуміється істотно вужче та зазвичай використовується в тих випадках, коли має місце умисне нанесення шкоди довкіллю на території супротивника з військовою метою, коли цілеспрямовано екологічно розбалансовані території стають вражаючим фактором для економіки й населення ворога. Елементи екологічних війн практикували ще із часів стародавнього світу, а в особливо масштабній формі – США під час військових дій у В'єтнамі, після чого їх офіційно було засуджено на світовому рівні та в 1974 р. заборонено спеціальною міжнародною конвенцією, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН [3].

Відомий американський футуролог Е. Тоффлер у роботі «Метаморфози влади» констатує, що екологічна війна та екологічна загроза стануть частиною нової світової системи, а екологічна розвідка буде найтіснішим чином пов'язана

з політичними й воєнними планами [16]. В іншій своїй книзі він також застерігає, що в умовах третьої хвилі цивілізаційного розвитку може набути широкого розмаху застосування екологічної зброї, використання якої в поодиноких випадках мало місце вже на більш ранніх етапах історії [15]. Однак в умовах інформаційного суспільства, з огляду на потужність його науково-технічної оснащеності, цілеспрямований руйнуючий вплив на довкілля ворога може набути значно масштабнішого й більш системного характеру.

Колись ще стародавні римляни засівали сіллю поля Карфагена, щоб позбавити їх родючості, а США робили аналогічно вже на більших територіях за допомогою дефоліантів. Однак сьогодні розроблення технологій екологічної зброї просувається далі та націлюється на створення можливостей дистанційного викликання землетрусів і вивержень вулканів за допомогою електромагнітних хвиль, зміну напрямків вітру, зміну погоди, насилання генетично модифікованих комах, випалювання лазером дірок в озоновому шарі над територією супротивника тощо.

З огляду на це міжнародною спільнотою вже прийнято низку угод, які забороняють перетворення довкілля у військових чи інших цілях способами, що дають масштабний і тривалий серйозний ефект. Це вселяє надію на краще, проте повністю не знімає ризик екологічних атак, особливо якщо взяти до уваги прогресування економічної поляризації між колами країн, які перебувають переважно на третій, другій і першій хвилі цивілізаційного розвитку. При цьому в міру того, як розвинені країни за рахунок роботизації дедалі менше потребуватимуть використання робочої сили в бідних країнах, залишаючи нові маси людей без засобів до існування, бідні країни, на думку Е. Тоффлера, можуть вдатися до екологічної війни з багатими, впливаючи на довкілля всіма доступними для них способами [15]. Тому відведення війни загалом, яка завжди має щонайменше значні побічні екоруйнівні наслідки, та екологічної війни зокрема, за якої руйнація довкілля здійснюється спеціально, має бути однією з найважливіших складових частин екологічної політики держав в епо-

ху як інформаційного, так і постінформаційного суспільства.

Психотравми спостерігаються, коли особистість не в змозі адекватно засвоїти новий життєвий досвід або нову інформацію, що не узгоджується з уже сформованими в неї уявленнями й настановами та викликають негативні чи навіть болісні переживання. Нерідко такі внутрішні конфлікти витісняються в підсвідомість. При цьому реакція на травматичний досвід або інформацію може бути відстроченою в часі та виявлятися навіть через декілька років і потім непокоїти роками, провокуючись подіями й станами, які прямо не пов'язані (принаймні очевидно) з травмуючим впливом. Травмування психологічного характеру так чи інакше завжди було супутником людського життя. Однак якщо раніше його викликали наявні життєві ситуації, то тепер до наявного довкілля долучився потужний вплив інформаційного середовища, у якому сучасна людина нерідко перебуває більше часу, ніж у реальному довкіллі.

Як зазначає психолог Є.Є. Проніна, інформація є середовищем існування сучасної людини. Тому від її якості залежить психічне й фізичне здоров'я людини. Учений наголошує: «Зростання критичних настроїв і навіть агресії щодо засобів масової комунікації в усіх шарах суспільства показує, що, з одного боку, посилюється травматизація населення засобами масової комунікації, а з іншого – активізується прагнення до самозахисту, яке виражається в падінні довіри до засобів масової комунікації» [8]. Через це науковець піднімає питання визначення критерію екологічної безпеки інформаційного середовища, оскільки «недотримання необхідних правил психологічного захисту засобами масової комунікації призводить до широкої трансляції психотравмуючих чинників і, як наслідок, масової травматизації населення, віддалені наслідки якої, за наявними даними, ще гірші за безпосередню емоційну реакцію розчарування, страху або гніву» [8].

Згідно із сучасними психологічними дослідженнями інформаційний вплив дуже часто може набувати й справді набуває патогенного характеру та здатний призведе-

сти до масової травматизації населення у випадках актуалізації страху смерті, безпорадності й почуття провини тощо. Нині зазначене явище є дуже поширеним побічним ефектом роботи медіа. Однак нерідко інформаційна травматизація може здійснюватися цілком цілеспрямовано як засіб ведення інформаційної війни однієї держави проти іншої, як це має місце в контексті неоголошеної війни Росії проти України. З іншого боку, висвітлення перебігу війни вітчизняними медіа для аудиторії власних громадян нерідко призводить до ненавмисної, проте дуже широкої медіатравматизації. Те ж можна сказати про висвітлення вітчизняними засобами масової інформації (далі – ЗМІ) для своїх громадян різних катастроф, у тому числі екологічних.

Журналісти дуже часто не беруть до уваги ту обставину, що екологічні чи інші катастрофи для людей, які безпосередньо беруть участь у них або не присутні в театрі бойових дій, як дуже потужний чинник входять у їх життя за допомогою ЗМІ. Достеменно відомо на широкому колі прикладів, що переживання тих чи інших екстремальних ситуацій може призводити до психічної травматизації не лише в людей, які стали їх жертвами, а й у тих, хто був свідком або віртуально присутнім завдяки ЗМІ. Тому ЗМІ, несучи в безліч будинків інформацію про екстремальні події, можуть відігравати і відіграють важливу роль (на жаль, сьогодні частіше негативну) у визначенні ступеня травматичності тих або інших подій. Прагнення зробити репортаж більш емоційно насиченим, захоплюючим вступає іноді в протиріччя з турботою про психологічне благополуччя співрозмовника. При цьому важливий аспект травматизуючого впливу ЗМІ пов'язаний із медіаінтерпретаціями травматичних подій.

Так, дуже часто акцент робиться на безглуздість того, що відбувається, на безглуздість загибелі близьких, на відсутності спроб допомогти, байдужості оточуючих, відсутності підтримки, підкреслюється та посилюється відчуття безпорадності й безсилля, що посилює дію факторів, які ведуть до переживання травми. Тобто в практиці ЗМІ часто застосовують прийоми, які призводять до погіршення на-

слідків травми. Насамперед це стосується телебачення. Л.В. Трубіцина зазначає: «Телебачення «вносить» травматичні події в кожен будинок, завдяки йому мільйони людей «долучаються» до екстремальних ситуацій, при цьому часом «завдяки» телебаченню ми отримуємо можливість стати свідками (майже учасниками) тих подій, від яких були б віддалені, навіть перебуваючи поряд із місцем події» [18].

Сьогодні, як показує практика психологів і психотерапевтів, нерідко вже дорослі пацієнти говорять про пригніченість, поганий настрій, а іноді й субдепресивний стан після регулярного перегляду інформаційних передач. У декількох випадках було достатньо порекомендувати 4–5 днів не дивитися програми новин, щоб пацієнти відзначили поліпшення стану. Звичайно, при цьому не йдеться про якусь серйозну симптоматику, однак і такий миттєвий вплив на емоційний стан має змусити замислитись. Основна причина травматизуючого впливу ЗМІ полягає в питанні про те, які цілі ставлять (або не ставлять) перед собою журналісти. Найчастіше здається, що мета написання або показу того чи іншого матеріалу – просто створення яскравого, емоційно захоплюючого нариса, статті, репортажу та залучення на свій канал чи у свою газету максимальної кількості глядачів або читачів, абстрагуючись від деструктивних побічних наслідків. Дуже рідко проглядається мета допомогти людям пережити травму, впоратись із ситуацією, її перевершує бажання вразити, здивувати, налякати тощо.

Інформаційна травма – це вплив, здійснюваний ЗМІ, який викликає деструктивні зміни базових структур особистості, афективних і когнітивних систем на всіх рівнях, починаючи з фізіологічних механізмів та закінчуючи картиною світу й баченням «Я» індивіда. Інформаційна травма – це психічна травма, виникнення якої здатні спровокувати ЗМІ. Процесу кумуляції травматичного ефекту сприяють певні прийоми подачі інформації, якими останнім часом зловживають російські ЗМІ. Безпосередня передача екстремальних переживань зумовлює масове зараження та приводить до загальної травми. Класичний приклад – інформаційна травма

внаслідок висвітлення аварії на Чорнобильській АЕС, яка вже близько 30 років спричиняє психологічне травмування людей. Відомі масштабні ефекти, не пов'язані з дозою випромінювання. До них належать наслідки, пов'язані із занепокоєнням щодо майбутнього та пригніченим станом, а також будь-які наслідки, що зумовлені змінами в дієті, курінні, споживанні алкоголю та іншими факторами способу життя, які фактично не пов'язані з реальним радіаційним впливом.

Як пише відомий дослідник цієї трагедії С.В. Мирний, який до того ж був ліквідатором, на першому етапі аварії влада СРСР, яка контролювала всі ЗМІ країни, протягом декількох років замовчувала масштаби чорнобильських наслідків, «озвучуючи» ефекти й дози радіації, які громадській думці видавалися сміховинно малими. Водночас у закордонних і неформальних радянських ЗМІ відбувався справжній інформаційний вибух: домисли, чутки й сенсаційно перебільшені повідомлення створювали потужний потенціал патогенної інформації. Із часом цей «інфо-вибух» міг би поступово зійти нанівець. Однак з 1988 р. демократизація та гласність посприяли значному збільшенню кількості публікацій про Чорнобиль у ЗМІ. Інформація в них була сповнена суперечностей, навіть достовірні наукові дані ставали додатковим чинником стресу, позаяк часто-густо їх подавали у формі, не адаптованій для широкої аудиторії та/або без урахування специфіки її сприйняття. Усе це викликало явище, назване «вторинна паніка», яка, за деякими оцінками, за інтенсивністю й охопленням не поступалася первинній паніці 1986 р. та зробила свій внесок у поглиблення психологічної травми чорнобильців [20].

Період другого інформаційного сплеску Чорнобиля розпочався, коли демократичні й національні рухи СРСР активно вказували на Чорнобиль як на індикатор і наслідок системної кризи країни, яка через це повинна бути демонтована. Після розпаду СРСР уряди нових незалежних держав також були зацікавлені в перебільшеному представленні чорнобильських збитків та ефектів радіації, щоб отримати максимум іноземної допомоги для ліквідації наслід-

ків. Міжнародні та пострадянські антиядерні й екологічні рухи також наголошували на негативних наслідках Чорнобиля. Приписуючи їх майже винятково радіації, вони використовували Чорнобиль як ефективний риторичний прийом у боротьбі проти ядерних технологій. Через це усі важливі учасники інформаційного процесу свідомо чи несвідомо подавали Чорнобиль так, щоб не стільки пом'якшити його наслідки, скільки набути максимального політичного або економічного капіталу, а самі чорнобильці мимовільно підігрували цим поглядам, будучи зацікавленими в державній допомозі. Тому впродовж майже 15 років чорнобильський інфо-стрес підтримували на високому рівні, руйнуючи здоров'я постраждалих нерідко більшою мірою, ніж радіаційне опромінювання [20].

З огляду на досвід інформаційного травмування населення екологічним лихом Чорнобиля варто мати на увазі, що подача гіперболізованої інформації про екологічний стан регіону або про військові події може бути джерелом мимовільного, а інколи й умисного інформаційного травмування населення. Висвітлення в інформаційному просторі екстремальної події є непростим завданням, оскільки внаслідок екстремального зовнішнього інформаційного впливу на особистість може відбуватися порушення психіки, втрачатися почуття безпеки та виникати почуття жаху й безсилля, втрати сенсу існування, руйнування базових переконань, таких як віра в справедливість і порядок, відчуття власної цінності, віра у свою щасливу долю, у доброзичливість людей і світу тощо. У зв'язку із цим постає питання не про приховування інформації, а про грамотну форму подання в ЗМІ інформації як мінімально травмогенної.

Однак не варто всю відповідальність за виникнення медіатравм покладати виключно на медіа. Травмуючий ефект має своє коріння також у природі людини та в сутності інформаційного суспільства з його інформаційно перенасиченим середовищем. Український психолог Г.М. Федоршин вважає, що медіатравматизація є насамперед наслідком зростаючої диспропорції між людиною, чії можливості щодо

переробки інформації є біологічно обмеженими, і людством, яке не обмежене у своїй техноінформаційній експансії [19].

Війни в інформаційному та постінформаційному суспільстві не припиняються, хоча й цілком можуть скорочувати свої масштаби в реальному доквіллі, переміщуючись здебільшого в інформаційне середовище. Інформаційна зброя цілком придатна для того, щоб реалізовувати найбільш пріоритетне завдання будь-якої війни – ослаблення, а в ідеалі – позбавлення супротивника волі до перемоги, боротьби й спротиву. Ще Суньдзи в середньовічному китайському трактаті про мистецтво війни вважав найвищим його проявом перемогу ворога без війни, тобто без його фізичного знищення та руйнування матеріальних цінностей, змусивши підкоритися без бою. Автор писав: «Сто разів поборотися і сто разів перемогти – це не краще з кращого; найкраще – підкорити чужу армію, не борючись» [13]. Використання ж летальної та матеріально руйнівної зброї у війнах рідко буває самоціллю, а використовується через те, що супротивник має волю до перемоги й чинить опір. Коли ж воля до перемоги ламається, протистояння зазвичай виходить на летально-руйнівну стадію.

Однак інформація спроможна і травмувати, і вбивати нерідко в не менших масштабах, ніж матеріальна зброя, через спричинення високого, надвисокого або не дуже високого, проте хронічного психологічного стресу. Летальний потенціал психологічного стресу в особливо виразній формі унаочнюється в статистиці корабельних аварій, багатобічний і глибокий аналіз яких міститься в книзі відомого французького лікаря А. Бомбара. Він акцентує увагу на тому, що 90% жертв гинуть упродовж перших 3 днів після корабельної аварії задовго до того, ніж могла б настати смерть від спраги чи голоду. Більше того, померлих дуже часто знаходять у шлюпках із достатньою кількістю їжі й води. У цих випадках люди гинуть від гранично високого відчаю та жаху набагато раніше, ніж фізичні або фізіологічні умови стануть справді смертельними [1].

Високий рівень психологічного стресу може створюватися не лише корабельни-

ми аваріями, а й будь-якими екстремальними ситуаціями в умовах як війни, так і миру. Однак за менших потрясінь і більш звичних життєвих ситуацій летальні наслідки також мають місце, хоча вони не є такими виразними, оскільки психологічний стрес провокує збій у різних підсистемах організму, тому стресогенна смертність маскується вмиранням від інфарктів, інсультів, пневмонії та інших захворювань, прямий зв'язок яких зі стресорами не видається очевидним. При цьому стрес може не лише мати коріння в наявних життєвих ситуаціях, а й не меншою мірою викликатися образами таких ситуацій, презентованих в інформаційному просторі. Тому нерідко в підсумку смертність через інформаційний стрес, який викликає війна (або екологічна чи техногенна катастрофа), може бути багаторазово вищою, ніж прямі летальні наслідки війни серед військового й мирного населення в зоні бойових дій. Інша справа, що така смертність, як уже зазначалося, значною мірою маскується, є менш очевидною та значно важче піддається точному виявленню й оцінці. Однак летальний потенціал інформаційної війни є дуже істотним та активно використовується в інформаційних війнах епохи інформаційного й постінформаційного суспільства.

Варто зазначити, що екологічні війни як складова частина війн третьої хвилі також мають місце не просто в реальному доквіллі, а навіть більшою мірою здійснюються в інформаційному середовищі, оскільки інформацією про екологічний стан доквілля також можна маніпулювати в широких межах, у дуже широкому діапазоні піддавати екологічні індикатори різним інтерпретаціям. Тому вплив інформації про доквілля може бути не менш істотним, а інколи й більш суттєвим, ніж саме по собі доквілля. Про це вже йшлося, коли наводився аналіз інформаційного впливу аварії на Чорнобильській АЕС.

Як зазначає відомий український психолог В.О. Скребець, техногенні та екологічні катастрофи тягнуть за собою так званий «синдром катастроф», який виявляється в мозаїці наслідків «первинної» (фізичної) і «вторинної» (психічної) травматизації населення, що стають особливо помітними

не стільки в безпосередніх, стільки у віддалених наслідках катастрофи. При цьому особливо широкий діапазон мають віддалені непатологічні, хронічні дисфункції психіки, які, проте, істотно заважають соціальній і трудовій реабілітації потерпілих.

Під впливом психологічних наслідків катастрофи екологічна поведінка людей набуває вираженої екоатрибутивності. Екоатрибуція при цьому проявляється як стиль життєдіяльності, що передбачає природну значимість, закономірну доцільність, своєрідну гармонію людини й природи. Екоатрибутивність поведінкових та діяльнісних форм прояву буденної свідомості в після-аварійний період орієнтує пошуки людьми адекватних форм і принципів, насамперед біологічної адаптації в змінених умовах існування. На цьому тлі припустимий і досить зрозумілий розвиток екологічного негативізму як невмотивованого негативного ставлення людей до зміненого природного довкілля. Психологічно екологічний негативізм підсилюється суб'єктивним переживанням лиха, що скоїлося, знаходить вираження в пригніченому, сумному настрої або в демонстративній браваді, упертості, іноді байдужості, проте завжди супроводжується внутрішніми суперечностями, сенсо-ціннісним дискомфортом [11].

Окрім описаної генези розвитку деформацій екологічної свідомості, що реалізує категорію «екопсихологічна незахищеність» через екологічний негативізм, контамінації, альтернатуралізації тощо, на конкретному матеріалі спостерігалися ще дві лінії формування екопсихогеній – шляхом включення пускових механізмів «екологічного інфантилізму» та початкова реалізація категорії «екологічна девіація» тієї ж екологічної свідомості. Екологічний інфантилізм зумовлює відповідний екопсихологічний ескапізм та екопсихологічну апатію, що у свою чергу формує екологічну інгібіцію свідомості, суб'єктивних станів, поведінки й діяльності людей. Це явище буденної свідомості провокує уникання реальної дійсності та спонукає людей до ментальної хованки до світу ілюзій.

Висновки і пропозиції. Екологічну війну, на наше переконання, можна розмежувати на екоінформаційну та екодовкільну війну. У сучасних умовах інформаційного

суспільства не обов'язково об'єктивно порушувати екосистеми супротивника. Істотним чином екоінформаційну травматизацію населення можна здійснити через маніпулювання інформацією про стан довкілля в медіа- та інтернет-просторі, про що свідчить досвід інфотравмування в контексті аварії на Чорнобильській АЕС.

Тому державне управління ризиками екологічної війни на постіндустріальному етапі українського державотворення має ґрунтуватися на тому, що сучасна екологічна війна може не меншою, а навіть більшою мірою здійснюватися не лише в реальному довкіллі, а й у віртуальному інформаційному середовищі. Відтак конструктивне екологічне інформування населення та протидія екоінформаційним диверсіям в умовах гібридної війни є важливим складником ведення екологічних війн в умовах інформаційного суспільства.

Список використаної літератури:

1. Бомбар А. За бортом по собственной воле. М.: Гос. изд-во географ. лит-ры, 1959. 65 с.
2. Дубов Д.В. Державна інформаційна політика України в умовах гібридного миру та війни. Стратегічні пріоритети. 2016. № 3. С. 86–93.
3. Вінклер І.А., Тевтуль Я.Ю. Екологічні аспекти військової діяльності: навч. посібник. Чернівці: Рута, 2005. 74 с.
4. Екологія Донбасу: невійськова загроза Україні: збірник наукових праць / ред.: В.Г. Потапенко. Покровськ: ДВНЗ «ДОННТУ», 2016. 121 с.
5. Коліжак В.В. Гібридна війна як прояв складної надзвичайної ситуації. Держава та регіони. Серія «Державне управління». 2016. Вип. 2. С. 4–8.
6. Личенко І.О. Проблеми екологічної безпеки тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та організаційно-правові засади їхнього вирішення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. № 845. С. 279–284.
7. Полумієнко С.К. Гібридна війна, її окремі передумови, стратегії та наслідки. Вісник Національної академії наук України. 2017. № 8. С. 72–82.
8. Пронина Е.Е. Категории медиапсихологии. Проблемы медиапсихологии: материалы секции «Медиапсихология» Международной научно-прак-

- тической конференции «Журналистика в 2000 году: реалии и прогнозы развития» (Москва, 2001 г.). М.: РИП-холдинг, 2002. С. 92–96.
9. Руценко І.П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. Х.: Павленко О.Г., 2015. 266 с.
 10. Світова гібридна війна: український фронт: колект. монографія / ред.: В.П. Горбулін. К.: НІСД, 2017. 494 с.
 11. Скребець В.О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи: монографія. К.: ВД «Слово», 2004. 440 с.
 12. Сталкер Ів.Ан.Ті. Екологічні проблеми та тлі військових дій. Економічний вісник Донбасу. 2016. № 2(44). С. 193–215.
 13. Суньдзы. Искусство войны. URL: <http://lib.ru/POECHIN/suntzur.txt>.
 14. Тоффлер Э. Война и антивоенная. М.: АСТ, 2003. 557 с.
 15. Тоффлер Э. Метаморфозы власти. М.: АСТ, 2001. 699 с.
 16. Требін М.П. «Гібридна» війна як нова українська реальність. Український соціум. 2014. № 3. С. 113–127.
 17. Трубицина Л.В. Средства массовой информации и травма. Проблемы медиапсихологии: материалы секции «Медиапсихология» Международной научно-практической конференции «Журналистика в 2000 году: реалии и прогнозы развития» (Москва, 2001 г.). М.: РИП-холдинг, 2002. С. 102–107.
 18. Федоришин Г.М. Екопсихологія інформаційного середовища та патогенні комунікативні технології. Медіатравма в умовах інформаційної війни: психологічний та педагогічний аспекти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 червня 2017 р.). URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/fedoryshyn-g-m-ekopsyhologiya-informatsijnogo-seredovyshha-ta-patogenni-komunikatyvni-tehnologiyi/>.
 19. Яворська Г.М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. Стратегічні пріоритети. Серія «Політика». 2016. № 4. С. 41–48.
 20. Мирний С.В. Чорнобиль як інфо-травма. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/chornobyl-yak-info-travma?page=2>.

Машненко К. А. Государственное управление рисками экологической войны на постиндустриальном этапе государства

Проанализирована сущность феномена экологической войны в условиях развития информационного общества. Освещено наличие недооценки информационного аспекта экологических проблем войны в ментальности государственно-управленческой элиты и снижение внимания к экологической политике при ведении боевых операций.

Ключевые слова: информационное общество, экологическая война, государственная экологическая политика, гибридная война.

Mashnenkov K. State risk management of environmental war at the posterstalled stage of government

The essence of the phenomenon of ecological warfare in the conditions of development of information society is analyzed. The presence of an underestimation of the information aspect of the environmental problems of the war in the mentality of the state-management elite and the reduction of attention to environmental policy during combat operations is highlighted.

Key words: information society, ecological warfare, state ecological policy, hybrid war.